

Še o učnih načrtih za slovenski jezik in književnost v usmerjenem izobraževanju ali sporočila Marjanu Dolganu

kot odmev na njegova kritična razmišljanja z naslovom »Pripombe k novemu učnemu načrtu za pouk književnosti v usmerjeni srednji šoli« (JiS XXVII, št. 1, s. 26–32). Naj mi bo dovoljeno, da bom poslej lahko razmišljal brez tako imenovanega znanstvenega instrumentiranja, a potrdil se bom prikazati zadeve, kolikor bo le šlo pregledno. Rad bi pravzaprav postavil nekatere stvari na mesta, ki jim gre. Seveda se bom ukvarjal predvsem z osrednjim delom Dolganovega članka, ki je odmev na moje novogoriško predavanje v jeseni 1980, a vendarle ne bom mogel mimo nekaterih reči iz prvega in tretjega dela ali poglavja. Na vsak način je razvidno, da se je Dolgan lotil zadeve zares in zato mora biti tudi moj odgovor karseda zaresen.

Preden se tega lotim, pa še besedo o pripombi uredništva pod črto. Če jo prav razumem, potem ne soglašam z mislijo, da sestavek oziroma njegova objava »zaostaja za dogajanjem«. Sprejeti učni načrti so namreč v preizkušnji. Zavod za šolstvo pravkar začenja široko zasnovano empirično spremljanje vseh novih učnih načrtov in učbenikov z namenom, da bi stvari v prihodnje popravili, spremenili, izboljšali. Torej ima tudi stroka še čas, da reče svoje. Izključni namen mojega novogoriškega referata je bil prav to – nekaj izziv stroki, da se angažira z vsemi svojimi silami; moj nastop je rasel iz prepričanja, da prič o trdih didaktičnih danosti po starem ne bo šlo več in da je na vsak način treba najti kak nov, ustrežnejši prijem (bralec se o tem lahko prepriča, če še enkrat vzame v roke lansko 2. številko JiS in prebere vsaj zadnji odstavek mojega članka v njem). Tako je moj nastop očitno razumela tudi slovenistična javnost. S pripombo uredništva, da Dolganov članek objavljajo zaradi »nekaterih zanimivo zastavljenih vprašanj«, pa povsem soglašam. Prav bo, če bo o njih spregovoril še kdo. – In zdaj k stvari.

1.

Naj tovarišu Dolganu pojasnim, da učnega načrta »za pouk književnosti v usmerjeni srednji šoli« ni, je le učni načrt za predmet, ki se mu reče slovenski jezik in književnost. Tako je predmet zapisan tudi v vseh programih usmerjenega iz-

obraževanja in ta moja pripomba ni čisto nepomembna. Zato je tudi netočno in strokovno nedopustno pisati o »treh fazah« učnega načrta, pri čemer Dolgan kot prvo šteje UN za slovenski jezik in književnost v SVIO, kot drugo moj referat (?!) in kot tretjo osnutke za UN po 2. letniku UI, ki so tedaj prihajali v javno razpravo. S tem v zvezi moram povedati še, da nisem avtor niti UN za slovenski jezik in književnost v SVIO, niti osnutkov UN za ta predmet v naslednjih letih. Problem avtorstva UN, kot je videti, od začetka do konca Dolgana zelo vznemirja in ob branju njegovega članka nastaja vtis, kot da bi ju rad nprtil meni. Zato je treba povedati, da so UN pripravljale posebne komisije, v njih pa strokovnjaki slavisti iz teorije in prakse, kakor tudi nekateri pedagogi in psihologi. UN so torej kolektivno delo, sam to pot v nobeni komisiji nisem sodeloval. Imena članov omenjenih komisij pa sploh niso kaka tajnost. Komisije so bile imenovane za ustreznimi odločbami in so svoje predloge UN posredovale strokovnemu svetu SR Slovenije, ki jih je potrdil in sprejel. Zdaj pa so, kot že rečeno, v praktičnem preverjanju.

2.

Ena od reči, ki Marjana Dolgana najbolj dražijo, je očitno zahteva UN, naj učenci ob spoznavanju književnih besedil spoznajo tudi »idejne in življenjske nazore ter družbene odnose, sredi katerih so nastala umetniška besedila«. S tem da se »pouk književnosti sprevrže v pouk zgodovine: književnost postane privesek zgodovine, začinjjen s sociologijo« (M. D.). Sodi, da gre za »zahteve, ki ustoličujejo vulgarno historiografiranje in sociologiziranje« (M. D.), ki da je »razvrednotilo književnost v privesek zgodovine (M. D.)«, itd., itd. – Kar se tega tiče, bi dejal, da gre očitno za vprašanje svetovnonazorskega gledanja, ki je seveda tudi okvir estetskih nazorov posameznika in socialnih skupin, in v to smer jaz ne bi razpravljaj. So drugi, ki so bolj poklicani, da o stvari rečejo svoje bolj poglobljeno in bolj prepričljivo. Zapisati želim le, da z UN za slovenski jezik in književnost v SVIO tudi sam nisem bil in nisem zadovoljen. Ko so me vabili, naj bi sodeloval pri oblikovanju učbenika za književnost po tem učnem načrtu, sem najprej odklonil, ker da ne vem, kaj bi ob takim UN počel. Tudi moj novogoriški referat je bil nekakšen klic iz stiske, ki jo je že dolgo občutila slovenistična javnost, klic k drugačnim prijemom, in odtod tam navržene

možnosti za razpravo. Samo to so hoteli biti moji predlogi, pobude za razpravo, in nič več. Z marsikakšno Dolganovo konkretno pripombo zato prav rad soglašam. K nekaterim drugim njegovim stališčem iz prvega dela članka pa se bom vrnil kasneje, saj se njegove misli kasneje ponavljajo ob mojih predlogih.

3.

Tu bi Dolgana vprašal samo še, kako je ugotovil, da »je učni načrt narejen po preveč naivni ali celo infantilni podobi današnjega učenca« (M. D.)? Ta da »je sposoben razumeti več, kot si zamisliš sestavljalec; samo zadeve mu je treba primerno posredovati« (M. D.). Res bi rad zvedel za odgovor. Z obravnavanim problemom se prav od blizu ukvarjam že 20 let. Upam si trditi, da pedagoško prakso poznam neprimerno bolje kot Dolgan, ne poznam pa niti ene domače študije ali razprave, ki bi prepričljivo opredelila stopnjo sprejemljivosti estetskih, književnih vrednot naših mladih ljudi. Takih raziskav enostavno ni, pa bi bile še kako potrebne. – Svojtčas sem v JiS objavil zelo kratko poročilo o eksperimentu na postojnski gimnaziji, ki sva jo tista leta obiskovala oba z Dolganom, le da on kot dijak, jaz kot profesor. (Učenec je pač učitelja prerasel. Sprejemam. Stara zakonitost.) Dobili smo namreč v roke nekakšno nalogo objektivnega tipa, s katero so skušali v 1. letniku ljubljanske slavistike preveriti prvine poznavanja književnosti iz UN za gimnazije. Slavisti na postojnski gimnaziji smo sklenili z isto NOT preveriti znanje naših četrtošolcev. Izid je bil presenetljiv – uspeh naših četrtošolcev je na celi črti presegel uspeh ljubljanskih brucov. Primer navajam kot dokaz mojega dolgoletnega ukvarjanja s temi reči in kot ilustracijo nekega stanja v pouku književnosti, iz česar so nastajale in nastajajo vsakršne moje pobude za predruženje prakse. Samo s teoretičnim razmislekom in hipotetičnim navajanjem mnenj se tu ne da kaj prida spremeniti. – In zdaj smo pri tistem delu Dolganovega članka, ki gre neposredno na moj naslov, to je Dolganovo II. poglavje.

4.

Še enkrat moram poudariti, da moje novogoriško razmišljanje ni bilo in tudi ni moglo biti predlog učnega načrta, pač pa predlog za nujno strokovno razpravo, ki naj bi nas popeljala iz objektivnih zagat pouka književnosti; bilo je nakazovanje možnih smeri razpravljanja, ki sem jih šest navedel bolj eksplicitno, ne da bi se za katerokoli opredelil; na koncu pa sem izrecno dejal, da je najbrž »potem še sedma in osma in x-možnost« (S. F.). Zadeve torej nikakor nisem zacementiral. – V nadaljevanju Dolgan piše, kako da Fatur »očita«, da »so bili (so) dosedanji učni načrti v bistvu

evrocentristični in neskladni z našim odpiranjem v svet, še posebej v tretji svet« (M. D. po S. F.). Zavrniti ga moram, ker sploh ne gre za očitek, razen če je očitek ugotovitev nekega povsem razvidnega dejstva. Tudi nikakor ne pozabljam, zakaj je (bilo) tako in je čisto odveč pouk, kako da je evropska književnost »neprimerno bolj vplivala na slovensko kot npr. afriška« (M. D.). Tak kratkohladek, da tega ne bi razumel, res nisem. In zdaj: Mar nas dejstvo, »da doslej še ni prišlo do tesnejših stikov med slovensko in tretjesvetovno književnostjo« (M. D.) odvezuje od razmisleka o teh rečeh? Je mar stroka lahko zaprta v slonokoščenem stolpu in ji ni treba razmišljati v smeri, po kateri se giblje današnji svet, in kamor nas objektivno vodi naša zunanjepolitična in tudi že gospodarska, torej življenjsko pomembna orientacija? Mar lahko kar čakamo, kaj se bo zgodilo in kako se bodo stvari razvijale? Mar ni res, da bomo prej ali slej z UN morali čez meje Evrope? Mar ni res, da postaja svet eno prav v naših dneh in da ima ta svet kulturo in književnost, ki ni le evropska (in ameriška)? Bi bilo razmišljanje o tem res početje, s katerim »bi tratili čas« (M. D.)? – Nekoliko jedko Dolganovo namigovanje, da kak »tretjesvetni učni načrt« (M. D.) še ni upošteval Slovencev, sploh vzbuja misel, da gre v osnovi za vprašanje sprejemanja ali nesprijemanja dejstev današnjega sveta in takšne jugoslovanske zunanjepolitične orientacije. Zato v to smer ne bi več razmišljal. Le še pripomba k Dolganovi formulaciji o Slovencih kot dvomilijonskem narodu »v vzhodnih Alpah« (M. D.). Smo Slovenci res samo gorniki, nekakšni rovtarji? Mar nimamo tudi svoje ravnice in predvsem tudi svojega morja, ki je dobesedno naše okno v svet?!

5.

V nadaljevanju Dolgan a priori dvomi, da bi bilo lahko kaj pametnega v nastajajočem učbeniku, ki naj bi mu bil jaz soavtor? Zakaj a priori? No, učbenik je zdaj tu in čaka ocen stroke, torej teorije in prakse. Dolgan se spet strašno boji »vulgarnega sociologiziranja in historiografitiranja«, ker da v mojem referatu kar »mrgoli napovedi za to« (M. D.).

Mar Dolgan pristaja pri tistih »avtonomistih«, ki menijo, da se književnost in umetnost sploh lahko dogajata tudi pod steklenim zvonom? Mar ni res, da je oboje nesprijemljiva skrajnost, ki znanstvenik nanjo ne more pristajati? Jasno se zavedam, da so psihološke in sociološke danosti, ki omogočajo različna branja leposlovnega besedila. Zato pa ob tem ne doživljam in nikoli nisem doživel »pretresa«, kot piše Dolgan. Nasprotno, to že dolgo občutim kot tisto, kar je v književni umetnosti najbolj vznemirljivo in tudi za opazo-

vanje naravnost privlačno. Toda od tu dalje dobivajo zadeve zame svoje pedagoške in didaktične razsežnosti, in tu čutim probleme dojemljivosti ali nedomisljivosti posameznega besedila kot nekaj, česar se komaj zavedamo, kaj šele, da bi reč znali ustrezno metodično razreševati. Gre torej za vprašanje metodike pouka književnosti, ki na naši fakulteti še nima svojega mesta; mislim na metodiko kot znanstveno disciplino, ki bi morala postati ustrezen prevajalec dosežkov stroke v pedagoški praksi ustrezne oblike. (Dolše se nekateri posamezniki s tem ukvarjamo povsem amatersko.) – S tistimi Dolganovimi ugotovitvami o malikovanju Prešerna in Cankarja pa resnično ne vem, kaj početi.

6.

Ne vem tudi, kaj bi z Dolganovo trditvijo, da se zavzemam, »naj bi postal pouk književnosti pouk zgodovine in sociologije« (M. D.). Moram pibiti, da sem trdno prepričan, kako je sleherno literarno delo dokument sočasnih zunajliterarnih dogodkov, nikakor pa ne trdim in nisem trdil, da je »predvsem dokument« (M. D.). Tudi ne razumem, iz česa v mojem referatu je moč razbrati, da je moje pojmovanje slovenske književnosti »romantično pojmovanje nacionalne književnosti kot glorifikacija nadnaravno talentiranih posameznikov, v katerih se je utelesil genialni duh« (M. D.). To je – če sploh prav razumem te bobneče besede – tako daleč od moje nravi, da je zadevo mogoče razložiti le z Dolganovim kritičnim zanosom, ki ga je dvignil prav v svet fantazije. Sploh pa mi zdaj očita dva pogleda na stvari, ki se izključujeta. In možnosti razlage vidim dve: ali sem jaz popolnoma konfuzen ali pa je tak moj kritik. Presodijo naj bralci. Tega nesmisla se v nadaljevanju čisto obrobno zave tudi Dolgan, ki se zdaj sprašuje, za kakšen marksizem da gre v mojih mislih. Marksizmov da je očitno več. Ne gre, da bi jaz odgovarjal na to vprašanje, naj to store bolj podkovani. Glede na Dolganovo trditev, da sploh ne obstaja en sam marksistični pogled in da bi bilo treba zadevo definirati, bi zastavil protivprašanje: Na kakšno sodobno literarno vedo pa misli Dolgan, saj je očitno, da so tudi pogledi sodobne literarne vede kaj različni, le eden je tak kot Dolganov. Mene pa izkušnja uči, da pojavi in procesi življenja obstoje drug ob drugem in da je v tem življenjsko bogastvo. Tako pisanost pojavov in procesov v književnosti pa štejem za njeno bogastvo.

7.

Glede na nadaljnja Dolganova izvajanja pa na hitro še tole: – Sodim, da je za srednješolski pouk enako pomembno, če že ne pomembnejše razmišljanje o odnosu med Kosovom in Cankar-

jem, kot pa razmislek o avantgardni skupini OHO. – Katalog. Prvo sem predlagal jaz – drugo Dolgan. – Tudi v mojih novogoriških razmišljanjih ne gre za potrebo lajšanja kompleksov neodmevnosti slovenske književnosti, pač pa za objektivne premislek okoliščin, ki vendarle ovirajo našo pot v svet in za graditev prepričanja, da so jugoslovanske in tudi slovenska književnost 20. stoletja s svojimi najpomembnejšimi dosežki segle prav v vrh evropske in tudi svetovne književnosti. Nobene jokavosti pri tem ni treba. Rastemo. – V zvezi s poimenovanjem obdobja na prelomu stoletij z »moderna« pa tole: Sam sem se že pred leti v pedagoški praksi odločil za »novo romantiko«. Kasneje sem ugotovil, da se stroka za enotno poimenovanje še ni dogovorila. Izraz moderna sem uporabil v referatu zato, ker ga je uporabil tudi novi učni načrt. Predlagam: Terminologija, kakor tudi problem periodizacije sta zadevi, ki po mojem soditu najbolj v pristojnost ustreznega oddelka akademije znanosti, kjer dela tudi Marjan Dolgan. Čakali bomo pobude za strokovni dogovor. Stvari so v praksi vse preveč ohlapne. Dolganov vzklík »doklej bodo še nekateri uporabljali to neustrezno poimenovanje« – namreč moderna – pa za zdaj zveni kot »bog daj norcem pamet«. – Sploh me Dolgan tudi v nadaljevanju in v svojevrstnem tonu, o katerem bom nekaj rekel na koncu, vztrajno poučuje, česa da se zavedam in česa se ne zavedam. Ne zavedam da se, za primer, kako je bil razvoj posameznih literarnih tokov odločilen za pojavljanje posameznih žanrov, v simbolizmu npr. za razcvet lirike, ne pa romana, a sem prav to vztrajno razlagal generacijam svojih učencev. – Očita mi »modno sklicevanje na interdisciplinarnost« (M. D.), kot da to ni resnično ključni problem našega časa, posebej znanosti in tudi šole. Očita mi še marsikaj. Nazadnje vseh mojih šest predlogov za iskanje novih poti velemtotno zavrne, ker da »so strokovno nesprejemljivi, ker ne upoštevajo dosežkov sodobne literarne vede, temveč se zavzemajo – kljub sklicevanju na estetski vidik književnosti – za razvrednotenje pouka le-te v vulgarno historiografiranje in sociologiziranje (M. D.). Kakšen nesmisel, če pomislim na svoje dosedanje delo, ki ga vsaj nekoliko pozna tudi slovenistična javnost. Izid mojih prizadevanj je po Dolganu diametralno nasproten. Postal sem tako rekoč diverzant in terorist v stroki! Zdaj res ne vem. Menda bi moral zadevo razsoditi kdo tretji. Meni pa za tolažbo ostane razmišljanje o neki logiki, ki je jaz, mi »iz baze« očitno ne moremo dojeti.

8.

V zadnjem, tretjem delu svojega pisanja se Dolgan loteva osnutkov UN za tretje in četrto leto

srednjega šolanja. Zanje »nisem kriv« in zato bom s tem opravil na hitro. Naj kritiku odgovarjajo sestavljenci. Dolgan tu ponovi nekaj svojih pripomb, ki jih je zapisal že v prvem in drugem delu. Tu privleče s Cankarjem v zvezi na dan še zakramente katoliške cerkve in podobno, ne da bi bilo to potrebno. Govori o »diskriminaciji učenca, »prikrivanju literarnega razvoja« itd. Hude obtožbe! Soglašam le z njegovo globalno oceno, da so stvari v UN verjetno res zasnovane preveč enostransko. UN je po Dolganu podoben »katekizemskemu posredovanju večnih resnic, čeprav dejstva pričajo, da te ne obstajajo« (M. D.). Razloge za to pa Dolgan išče v svoji že v predhodnem besedilu nakazani smeri. Če je ta v učnem načrtu leva, potem je Dolganova skrajno desna. Sam pa razbiram iz UN za 3. in 4. letnik slejkoprej predvsem zadrege, o kakršnih sem govoril v Novi Gorici. In tega Marjan Dolgan a priori noče razumeti. Gre za to, da je tudi naš predmet v šoli determiniran z marsičim: s strokovno in metodično didaktično usposobljenostjo učiteljev, tudi z njihovo delovno in sploh družbeno obremenjenostjo; z določno opredeljenim časom, torej s predpisanim številom ur; z materialno opremljenostjo in neopremljenostjo šole; s številom učencev v razredu in z njihovo storilnostno sposobnostjo, pa z njihovo psihofizično starostjo, časovno obremenjenostjo, motiviranostjo in nemotiviranostjo in še bi lahko kaj dodali. Marjan Dolgan s tem ne računa in je zato strokovno enostranski. Učni načrt in njegovi sestavljenci pa so s tem morali računati in bi morali še veliko bolj.

Seveda bi lahko potegnili tudi drugačno linijo, pa bi bil s tem problem rešen? Tu bi lahko začeli razpravo o osnovnih smotrih pouka književnosti, ki so zmeraj tudi dedukcija smotrov šole in smotri sleherne šole so zmeraj tudi dedukcija družbenih smotrov – tu pa je med nami Jugoslovani in drugimi prebivalci tega sveta marsikaj skupnega pa tudi veliko razlik. (Podobno tudi med menoj in Dolganom.)

Za sklep bi kolego Dolgana povprašal tole: Le zakaj je treba razpravljati tako zajedljivo? Kajti če je kaj, kar bralca moti, je to ton (slog?) Dolganovega razpravljanja! Le zakaj tako? Enako moti tudi dejstvo, da razpravlja z nekakšnega visokega piedestala. Pri tem pa – zanimivo in značilno (?) – ni razvil kakega svojega predloga. Iz zadnjega dela njegovega članka je moč razbrati le nekaj njegovih zanimivih izhodišč za pristop k stvari. Kaj če bi poskusil te poglede konkretizirati v konkreten osnutek učnega načrta, ki mora seveda upoštevati vse determinante predmeta v šoli?! Zaenkrat je njegovo razmišljanje zanimiva, nerazvita pobuda, kakor je bilo nerazvitih mojih šest pobud za razmišljanje. Le nakazane so bile, kot jih je bilo pač mogoče nakazati v 20-minutnem referatu. Stanje med nama je torej 6 : 1. Dialog pa je odprt in to je pomembno.

P. S. Znaki: M. D. = Marjan Dolgan; M. D. po S. F. = M. Dolgan, ki citira moja mnenja; UN = učni načrti ali učni načrt; UI = usmerjeno izobraževanje; NOT = naloga objektivnega tipa.

Silvo Fatur
Zavod za šolstvo OE Koper

Iz dela Slavističnega društva Slovenije

1. Zborovanje slovenskih slavistov in občni zbor Slavističnega društva Slovenije v Mariboru (8. – 10. oktobra 1981). Zborovanje je obsegalo šest predavanj (Viktor Vrbnjak, Slovensko kulturno in slovstveno delovanje v Mariboru od 1868 do 1918; Bruno Hartman, Literarno-kulturno delo v Mariboru med vojnama; Alenka Glazer, Čas in prostor v poeziji Janka Glazerja; Tomo Korošec, Levstikovo oblikovanje časnikarskega besedja; Stefan Barbarič, Senoa in Slovenci; Aleksander Skaza, F. M. Dostojevski 1881–1981) in dve okrogli mizi: prvo, ki je bila posvečena književnozgodovinskem potem in obeležjem, je vodi-

la Božena Orožen, v nji pa so sodelovali: Berta Golob, Anda Peterlin, Janez Debeljak, Stanko Janež, Breda Pogorelec, Lelja Sancin, Alfonz Kopriva, Viktor Vrbnjak, Janez Rotar in drugi. Druga je bila namenjena vprašanjem metodike: vodila sta jo Janko Čar in Miha Glavan, v razpravi pa so sodelovali: Stanko Kotnik, Zinka Zorko, France Žagar, Jasna Čebren, Draga Ahačič, Tomaž Sajovic, Mira Medved, Olga Gnamuš, Alenka Kozinc in drugi.

Na občnem zboru so podelili Joži Mahniču listino častnega člana Slavističnega društva Slove-